

УДК 378.1: 168.52

ШЕВЧЕНКО Інга Леонідівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри вокально-хорових дисциплін методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: ingashev4encko@gmail.com

БРОДСЬКИЙ Геннадій Леонідович –

доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: Leva1951@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток українського суспільства на засадах гуманізації та демократизації, звернення до європейських політичних і культурних традицій як наслідок процесу євроінтеграції зумовили суттєві зміни пріоритетів і цінностей у сучасній освіті, характерною ознакою якої є поєднання набутого педагогічного досвіду з інноваціями. Побудова навчально-виховного процесу в сучасних закладах освіти на основі утвердження загальнолюдських та національних цінностей, здійснення особистісно-орієнтованого підходу до дитини, виховання полікультурності спонукає до переосмислення сучасного освітнього простору та історико-педагогічного досвіду української школи, творчого використання основних положень виховних і дидактичних ідей культурно-освітніх діячів, учених, педагогів України. Перед українською педагогічною школою на сучасному етапі її розвитку стоїть завдання виховати всебічно розвинену особистість, яка є передусім кваліфікованим фахівцем, здатним творчо підходити до виконання професійних обов'язків.

Ґрунтовне, науково-об'єктивне, конструктивне вивчення вітчизняного науково-педагогічного досвіду, глибоке розуміння загальних ідей, принципів видатних учених минулого з метою їхнього творчого застосування є не лише характерною ознакою сьогоденного розвитку педагогічної науки, що забезпечує дотримання принципів єдності, системності й наступності, а й обов'язковою умовою удосконалення і підвищення рівня якості освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чільне місце в історії світової та національної педагогічної думки посідає видатний педагог, гуманіст і мислитель Василь Олександрович Сухомлинський, наукова спадщина якого залишається невичерпним джерелом розвитку сучасної науки про освіту й виховання підрастаючого покоління.

Різноманітним проблемам педагогічної системи В. О. Сухомлинського присвячені праці багатьох сучасних учених – М. Антонця, І. Беха, В. Бондаря, Л. Бондар, М. Вашуленка, І. Зязюна, В. Кузя, Н. Ничкало, В. Паламарчук, О. Савченко, М. Сметанського, О. Сухомлинської та ін.

Сьогодні, коли перед педагогічною наукою і всіма ланками освіти стоять складні відповідальні завдання, у науково-практичному доробку В. О. Сухомлинського можна знайти поради і способи для їхнього успішного розв'язання, оскільки творча спадщина педагога відзначається багатогранністю і яскраво вираженим новаторським характером.

Метою статті є використання ідей В. О. Сухомлинського для професійного становлення сучасного педагога-музиканта, визначення ролі різних видів мистецтва, зокрема музичного, у формуванні духовних цінностей, особистісних якостей, культури почуттів, сприйняття, художньо-образного мислення учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науковому доробку В. О. Сухомлинського було неодноразово відзначено головну роль педагогічної праці, виховного впливу у формуванні світоглядних позицій підрастаючого покоління. Відомий педагог зазначав: «Виховуючи людину, я насамперед пізнаю людину, розглядаю ті численні грані її душі, у яких криється те, що з людини вийде, якщо до цих граней доторкнутися і відшліфувати» [3, с. 26].

За глибоким переконанням В. О. Сухомлинського, кожен учитель у своїй професійній діяльності передусім повинен спиратися на твердження, що кожна дитина без винятку талановита. Головне завдання педагога вчений убачав у тому, щоб знайти й розвинути це природне обдарування, розвинути в дитині прагнення пізнавати нове, потяг до набуття знань, активізувати творчі можливості й здібності маленької особистості.

Основною цінністю гуманістично

зорієнтованої педагогіки є дитиноцентризм і людинознавство. Гуманістична спрямованість діяльності вчителя виявляється у здійсненні філігранної роботи з метою становлення характеру, гармонії різних прийомів творчості, гри й переживання; створенні «людиноінформувального» уроку в процесі педагогічного спілкування, оскільки педагогіка – це мистецтво мистецтв, а вчитель – найбільший художник, оскільки він «не річ, а людину і людство буде» (О. Духнович). В. О. Сухомлинський визначав гуманність, людяність, сердечність, чуйність як основну умову виховання особистості, стверджуючи, що глуха душа – це соціально небезпечно, навіть при високому освітньому й науковому рівні людини. Співстраждати й співчувати – означає розуміти душу іншої людини, увійти в її внутрішній світ, світ переживань і почуттів й саме вчитель повинен здійснити «емоційне пробудження розуму», створити таку творчу атмосферу, коли діти «мислячи, переживають, і, переживаючи, мислять».

Значна роль у формуванні духовних цінностей особистості належить мистецтву. Мистецтво, зазначає В. О. Сухомлинський, – це час і простір, в якому живе краса людського духу. Пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині, підносить себе до прекрасного, переживає насолоду [4, с. 544]. З огляду на це стає зрозумілою роль вчителя у формуванні внутрішнього світу, вихованні людяності, культури почуттів учня засобами мистецтва; вчителя, котрий терпляче настроює душу дитини, як дисонувальні струни ліри, цитри або арфи, докладаючи своє мистецтво доти, поки не доведе струни до гармонії (Я. Коменський).

Спрямованість на гуманістичні цінності є основним орієнтиром музично-педагогічної освіти. Численні й вагомні за теоретичними і практичними результатами надбання вітчизняних учених спрямовані на постановку й розкриття актуальних питань формування духовної культури особистості в процесі художнього пізнання.

У наукових працях А. Авдієвського, А. Болгарського, Н. Гузій, Н. Гуральник, О. Дем'янчука, В. Дряпки, О. Єременко, А. Козир, Л. Масол, О. Михайличенка, О. Олексюк, В. Орлова, О. Отич, Г. Падалки, Л. Паньків, А. Растригіної, О. Ростовського, О. Рудницької, Т. Рейзенкінд, Т. Стратан-Артишкової, Г. Ципіна, В. Черкасова, Г. Шевченко, О. Щолокової, Ю. Юцевича та ін. порушуються й розв'язуються проблеми розвитку духовно-творчої особистості, її здатності осмислювати, сприймати, інтерпретувати, здійснювати й встановлювати художній діалог з автором твору та художніми образами, під впливом яких «безпосередні

почуття переходять в естетичні, духовні, етичні уявлення суб'єкта як ціннісний акт осягнення світу та самопізнання власної індивідуальної сутності» [2, с. 98]. Саме мистецька і музично-педагогічна освіта, зазначає Г. Падалка, покликана відтворити цілісність буття людини, протистояти руйнаціям технократичного мислення, вузькому підходу до усвідомлення сенсу людського життя з позицій бездушного практицизму та утилітаризму [1, с. 16], підкреслюючи тим самим роль художніх цінностей як універсальних духовних цінностей людства в розвитку духовної культури особистості. Тому в структурі професійної підготовки сучасного педагога-музиканта здатність до художнього пізнання, «внутрішньої діалогічності» (М. Бахтін, М. Каган), розуміння змісту художнього твору, «заглиблення у почуттєву стихію» твору (М. Каган), співпереживання, синтонія та ідентифікація, що виникають в процесі сприйняття-інтерпретації, є провідними й константують рівень сформованості здатності майбутніх фахівців адекватно відтворювати художній образ.

Художнє пізнання, зазначає В. Сухомлинський – це широке, багатогранне поняття, котре не можна зводити до узнавання, до нагромадження знань. Пізнання змісту художніх творів, – продовжує свою думку педагог, – починається там, де людина прагне долучитися до прекрасного, осягає це прекрасне для себе й для повноти свого духовного життя, живе в світі мистецтва [5, с. 544].

Ефективність впливу художніх творів на особистість характеризується також глибиною суб'єктивних переживань, адже, чим «тонші й гостріші» відчуття й сприймання, тим більше «бачить і чує» людина в навколишньому середовищі відтінків, тонів, напівтонів, тим глибше й адекватніше виявляється її особистісно-емоційна оцінка явищ і подій, тим ширший її емоційний діапазон, що характеризує духовну культуру особистості [5, с. 502].

В. Сухомлинський визначав роль різних видів мистецтва, зокрема музичного, у формуванні особистісних якостей, культури почуттів, сприйняття, художньо-образного мислення учнів. Педагог зазначав, що музика проникає у найпотаємніші куточки людського серця, викликає готовність творити й утворювати красу. Взаємодіючи й утворюючи асоціативний комплекс з реальними предметами, образами, явищами, музика виховує доброту, ніжність, любов, гуманність, гідність, збагачує внутрішній світ. Особливого значення у вихованні цих якостей учнів В. Сухомлинський надавав українській

народній пісні, що являє собою унікальний синтез мистецтв (музика, лірична поезія, хореографія, дійство тощо), акумулює величезний емоційний потенціал, віддзеркалює світогляд, побут, думки і почуття українського народу. Гармонія слова і музики, витончена художня форма народної пісні, її багатий зміст, ідейна та емоційна насиченість, поетичність вислову та вишуканість української мелодії, багаті контрапункти сприяють розвитку творчих здібностей особистості.

За В. О. Сухомлинським, творчість є діяльністю, в яку вчитель вкладає частинку своєї душі. «Радість творчої праці, повнота життя завдяки творчості – до цього прагне кожна культурна, освічена людина», – стверджує видатний педагог [7, с. 4]. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського є дослідно-експериментальним обґрунтуванням творчого характеру праці вчителя. Він вважав, що педагогічні ідеї стимулюють вихователя аналізувати особисту діяльність і породжують прагнення творчо втілювати задуми в реальній виховній процесі, а «питання, що запалюють іскру творчості, виникають тоді, коли ти хочеш бачити свою справу, свою працю, результати своєї праці кращими, ніж вони є зараз, і тобі не дає спокою думка: чому твої зусилля не приводять до того, до чого вони, здавалося б, повинні привести?» На думку В. О. Сухомлинського, «творчість у нашій праці – це насамперед пізнання людини, подив перед багатогранністю й невичерпністю людського» [7, с. 8].

В. Сухомлинський одним із перших вітчизняних науковців ХХ століття почав ґрунтовно розкривати зміст та умови формування професійної культури вчителя. Видатний педагог намагався поєднати вирішення широкого кола завдань навчально-виховного процесу з всебічним розвитком особистості вчителя, формуванням умінь орієнтуватися у різних питаннях науки і практики. Тому на його думку, професійна культура вчителя – це особливості вираження його особистості в професійній діяльності: «З того, як і чому вихователь виражає себе, дитина робить висновок про те, якими є люди, взагалі, в чому полягає добро, в чому ідеал. Отже, необхідно, щоб особистість педагога приваблювала вихованців, надихала їх своєю цілісністю, красою ідейно-життєвих поглядів, переконань, морально-естетичних принципів, інтелектуальним багатством, працьовитістю» [4, с. 197].

В. Сухомлинський залишив у своїй творчій спадщині невичерпне джерело прикладів професійного застосування ділових рис учителя. Для нього щира любов до дітей і справжня професійна культура – нерозривні

поняття. Одна з визначальних рис професійної культури – це «почуття приналежності до дітей... виховання почуттів учителя, вихователя є самою суттю будь-якої професійної культури» [6, с. 243].

Учений звертає увагу ще на одну грань професійної культури, а саме на вміння використовувати різні методи вивчення учнів, добір навчального матеріалу і на його основі організацію творчого спілкування з учнями. Якщо учитель вдумливо аналізує свою роботу, в нього не може не виникнути інтересу до теоретичного осмислення свого досвіду, прагнення пояснити причинно-наслідкові зв'язки між знаннями учнів і своєю професійною культурою. Основою педагогічної діяльності є урок, тому не дивно, що саме уроку В. Сухомлинський надавав виключного значення у процесі формування професійної культури. Він вважав, що урок – дзеркало загальної і професійної культури вчителя, мірило інтелектуального багатства, показник його світогляду, ерудиції.

Не менше уваги В. Сухомлинський приділяв і особистості вчителя. Видатний педагог стверджував, що «зміст вчительської професії – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється» [5, с. 420]. На думку вченого, гарний вчитель – це перш за все тонкий психолог, здатний помічати найменші емоційні зміни у поведінці свого учня; щоб розпізнати різні психологічні стани, потрібна виключно велика професійна культура: «...без міцної психологічної основи немає психологічної культури» [6, с. 386]. Істотною ознакою психологічної культури є додержання вчителем норм педагогічної етики, поглиблення гуманістичного аспекту у вихованні школярів.

Ще однією важливою складовою професійної культури вчителя, недостатній розвиток якої завжди викликав занепокоєння у В. Сухомлинського, є мовна, або ширше, комунікативна культура [5, с. 450–463]. Особливо великого значення В. Сухомлинський приділяв зв'язку професійної культури з практичною педагогічною діяльністю. Він зазначав, що саме практична педагогічна діяльність потребує від учителя володіння професійною культурою. Без участі у виховній роботі вся професійна культура, всі знання педагога є мертвим багажем. Видатний педагог ставив досить високі вимоги до рівня професійної підготовки вчителя, адже справжнім творцем людських душ може стати педагог, який має цілісну систему особистісних якостей, інтеріоризованих в особистісну духовну культуру, світоглядні переконання. «Людина прекрасна, дорожи високим ім'ям Людини.

Тебе оточує світ краси, ця краса вічна, осереддя цієї вічності й краси – ти, Людино», зазначає В. Сухомлинський.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Підсумовуючи, слід зазначити, що ми розглянули в неповному обсязі лише один із аспектів багатогранної наукової спадщини Василя Олександровича Сухомлинського, а саме питання професійної підготовки сучасного педагога-музиканта, яке, поза сумнівом, є гостро актуальним й для сучасних педагогічних працівників. Проте навіть невелике за обсягом дослідження дозволяє зробити висновок про необхідність і важливість використання здобутків великого науково-практичного доробку визначного педагога, а цей доробок залишається невичерпним джерелом розвитку сучасної педагогічної думки у професійній підготовці сучасного педагога-музиканта.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
2. Рудницька О. П. Світоглядна функція мистецтва / О. П. Рудницька // Мистецтво та освіта. – 2001. – №3. – С. 98.
3. Сухомлинский В. А. Письма к сыну: Кн. для учащихся – 2-е изд. / В. А. Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1987. – 128 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти тт. / В. О. Сухомлинський. – К.: «Рад. школа», 1976. – Т. 1. – 654 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти тт. / В. О. Сухомлинський. – К.: «Рад. школа», 1977. – Т. 3. – 670 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти тт. / В. О. Сухомлинський. – К.: «Рад. школа», 1977. – Т. 4. – 640 с.
7. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К.: «Рад. школа», 1988. – 304 с.

REFERENCIS

1. Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva: teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dysyplin*. [Pedagogics of art : theory and methodology of teaching of artistic disciplines]. Kyiv.
2. Rudnytska, O. P. (2001). *Svitohliadna funktsiia mystetstva*. [Mystetstvo ta osvita. – №3.]. [World view function of art]. Kyiv.
3. Suhomlinskiy, V. A. (1987). *Pisma k synu*. [Kn. dlya uchashchysya – 2-e izd.]. [Letters to the son]. Moscow.

4. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Vybrani tvory*. [V 5-ty tt. – T. 1.]. [Select works]. Kyiv.

5. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Vybrani tvory*. [V 5-ty tt. – T. 3.]. [Select works]. Kyiv.

6. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Vybrani tvory*. [V 5-ty tt. – T. 4.]. [Select works]. Kyiv.

7. Sukhomlynskyi, V. O. (1988). *Sto porad uchytelevi*. [One hundred advices to the teacher]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ШЕВЧЕНКО Інга Леонідівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: особливості професійної підготовки студентів мистецьких факультетів педагогічних вищих навчальних закладів у рамках сучасної гуманітарно-культурологічної парадигми.

БРОДСЬКИЙ Геннадій Леонідович – заслужений працівник культури України, доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: особливості оркестрової роботи як форми організації професійно-педагогічної діяльності студентів мистецького факультету.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

SEVCHENKO Inha Leonidivna – Ph.D., Associate Professor Department of Vocally-choral Disciplines and Methodology of Musical Education Centralukrainian State Pedagogical University named Volodymyr Vinnichenko.

Circle of scientific interests: features of professional training of students of art faculties of pedagogical universities in the framework of the current humanitarian and cultural paradigm.

BRODSKYI Hennadij Leonidovich – Associate Professor Department of Music Art and Choreography Centralukrainian State Pedagogical University named Volodymyr Vinnichenko

Circle of scientific interests: features of orchestral works as a form of vocational and educational activity of students the art department.

Дата надходження рукопису 02. 09. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор А. М. Растрюгіна